

ձեր Յարգութեան արժանաւոր պա-
տիւ չըկրցայ ընել, որոյ վասն ներս-
ղամիտ ըլլալիդ կը խնդրեմ:

Ուր ելլալով Պ. Հիւպատոսը ը-
սաւ. «Ձեր խօսակցութիւններն երբեք
ինձ գլխացաւնք չարտօնուցին. մանաւանդ ուրախ եղայ ձեր ինձ
տուած օրինաւոր տեղեկութիւններէն,
որոնց մէջ քաջ նկատեցի որ ա-
ւելորդաբանութիւններ չը կար, և
քաջ ճանաչեցի ձեր հոգւոյն ազնւ-
ւութիւնն, որ ձեր ազգային միակ
պարտաւորութիւնն ճանաչելով եր-
բեք չէք զնջանիր իմ միակ խնդիրս
ընդունելու, հաստատելով թէ վնա-
սակար է ձեր կրօնքին ձեր ազգին և
այլն. ձեր ազգասիրութիւնը ձեր կը-
րօնասիրութիւնն ամենայն պարագա-
յիւք կը գովեմ, և իմ խնդիրքս չն-
դունեննուդ համար ալ այդ կը ցաւիմ,
այլ չեմ յուսահատիր բոլորովին, կը
յուսամ և կ'աշխատիմ և կը թախան-
ձեմ զձեր Վնասպատուութիւնը,
որ գուցէ համոզել կարողանամ, որ
սելով վերջացուց. Բաժնուելու ժա-
մանակ Պ. Հիւպատոսը խնդրեց որ
եթէ կարելի է հրաման ըլլայ սուրբ
Յակովբայ եկեղեցին բանալ տալու,
որ ուխտ և երկրպագութիւն ընէ:

«Հրամանի կարօտ չէ, ամեն ժա-
մանակ բաց է ըսաւ Ս. Պատրիարքը,
բոլոր ազգաց ուխտաւորաց, երբ
միամտաբար կուգան. բայց ձեր Յար-
գութեան առաւել պատիւ ընելու
համար ես անձամբ կ'իջնամ եկեղե-
ցին ձեր հետ:

Եւ ի միասին իջեալ սուրբ Յա-
կովբայ եկեղեցին, անձամբ ցոյց կու-
տար Ս. Պատրիարքն և պէտք եղած
տեղեկութիւններն ի պատիւ Պ.
Հիւպատոսին. և երբ յանուն սուրբ
Ղլսադրին նուիրուած սուրբ խորա-
նին եկան, «Եւ այս է ըսաւ Ս. Պատ-

րիարքն. Հայոց ազգին վեհանձնաբար
ի շնորհս Ստոյն կրօնաւորաց տարին
միանգամ պատարաւելու թոյլատը-
րուած սուրբ սեղանը, որոյ յարգը չը
գիտցան՝ բայց եթէ երբ կորանցուցին
իրենց եղած շնորհքը և մարդասիրու-
թիւնը:

(Շարունակելի)

ԼՈՅՍ ԵՒ ԶԱՐԳՍՏՈՒՄ

(Շարունակութիւն. տես թիւ 1.)

Ղգաց պատմութիւնը՝ մարդկու-
թեան կրներկայացնէ փառաւոր գոր-
ծովք իւր անունը անմահացնող առ-
խարհ մի՛ որուն ՀԱՅՍՏԱՆ անունը
հայ պատմութեան թերթերու մէջ
ոսկեգրօշմ կը փայլի:

Նաչառ և հնապատու մատենք՝
այս աշխարհը մարդկութեան մայր և
արուեստից որորան կը խոստովանին:

Սարդկութիւնն ի զարգացումն
առաջնորդող լոյսը՝ հոս ծնաւ առա-
ջին մարդոյն հետ, հոս և մարդկու-
թիւնը երկիցս օրհնուեցաւ այն ան-
մահ գերագոյն լէն՝ որ մարդոյն բուն
արարիչն և ստուգածն էր:

Հայաստան այս աստուածաշնորհ
լոյսը յարգեց գրեթէ միշտ, լուսով
զարգացաւ, լուսով վերջապէս ամ-
բարտաւան գլուխներ խոնարհեցնե-
լով մարդկութեան համակրութիւնը
եւս ստացաւ:

Բայց բաբէ, որ այսօր հայ պատ-
մութիւնը՝ Հայաստանի նախնի դա-
րուց զարգացման և լուսոյ նահատա-
կաց լոկ անուանքն մեզ կ'աւանդէ,
իսկ նոցա գործոց և փառաց վրայ կը
լռէ:

Հնութիւնը, ժամանակին օուր

ժանկրը եբռնաւորաց թուրն ու հուրը՝ զլացած են հայ պատմութեան՝ աւանդել յետագայ հայ սերնդեան՝ հայ հայրենեաց փառաւոր դարուց անմահ յիշատակները :

Հայկայ, Արամայ, Տիգրանաց, Վաղարշակայ և Արտաշէսից լոկ անուանց շնորհիւն են որ այսօր հայ սրտերու զգացման թելեր թրթռալով յոյս ՚ի սիրտ լոյս կ'աղաղակեն :

Որքա բարերարք հայրենեաց ըսուեցան, որովհետեւ լուսով գործեցին, լուսով հայրենեաց պայծառութեան հսկեցին, լուսոյ շնորհիւ վերջապէս կարողացան անմահացնել իրենց անուանքն յաւիտեան :

Հին դարուց հայր՝ այս իւր բարերարաց շնորհիւն էր, որ կրցաւ իւր իրաւունքները երկար ատեն պաշտպանել, և իմանալ իւր օտըք պարտաւորութիւնքն՝ որ առ Աստուած և առ հայրենիս :

Հայաստանցի սրտերէ բղխած երգոց պատասխիկ մասեր՝ զորս հայ պատմութիւնը գործովանօք մեզ աւանգած է, թէպէտ չեն կարող Հայաստանի հին դարուց լուսաւորութեան երաշխաւորել, բայց հազարաւոր տարիի չափ Պայազաւոսց անընդհատ շարունակութիւնը, և Հայաստանի իւր անկախութիւնը պաշտպանելէ՝ բաւական կրնան երաշխաւորել :

Վերջապէս հնութեան՝ պատճառութեան զլացածը մինք չենք կտրող ՚ի յայտ ածել : Հնութեան քողին տակ պահուած յիշատակները գերբնական ձեռքի մի կարօտ են, որոյ շնորհիւ միայն յայտ կրնան գալ ճշմարտութիւնը :

Իսկ միայն անուրանալի է, որ Այգ մի երբ իւր իրաւունքները պաշտպանել չը գիտէ, չը կրնար ըսուիլ թէ լուսոյ մէջ կ'ապրի :

Իսկ Հայաստան ՚ի սկզբանէ ան-

տի ոչ թէ միայն իւր իւրաւունքները ուրիշին չը զոհած՝ այլ և ուրիշին իւրաւունքն եւս վեհանձնաբար պաշտպանած կը տեսնուի գրեթէ միշտ, որոնք իւր գթութեամբ ապաւինած են :

Առջնոյն կը վկայեն Հայկայ, Արամայ, և այլոց շատ քանց նահաւակութիւնքը, և Արայի տրիւնը՝ որ ռզմախոհութեան սեղանի վրայ թափուեցաւ :

Իսկ երկրորդին՝ այսինքն օտարաց պաշտպան կանգնիլը՝ ինչպէս Արաւմէլէքայ, Սանասարայ և շատ այլոց եւս, ասոնք տգէտ և անըյս մարդկանց գործեր չեն :

Հեթանոսական դարուն մէջ ալ Հայաստան իւր փառաց դրօշներն պարզած Սասեաց գագաթէն աշխարհի պատգամներ ալ երբեմն որոտած է, և Հռովմէական հզօր պետութիւնը շատ անգամ սարսափեցուցած :

Հայաստան թուր ՚ի ձեռին մաքառած է միշտ վատ բռնաւորներու դէմ :

Վերջապէս Հայաստան աշխարհի ամեն նշանաւոր գործոց և փառաց մէջ ալ բնաւ անմասն դնուած չէ :

Կը յիշեմ որ մը որ Հայաստան երբ կը խորհէր Հռովմէական հզօր պետութեան վերայ իւր բարկութեան շանթերը տեղալ և իւր արդար վրէժը լուծել, որ մը երբ իւր վեհափառ սրբայն (Աբգար) հայրենեան հրով սաստիկ վառաւած՝ Պարսկաստանի խորշերը կը վազէր հոն իւր համարիւն եղջարց սրտերն եւս վառելու եւ բորբոքելու այն հրով որով ինք կը տուչորուէր, վերջապէս այն փառաւոր օրը կ'ընեմ երբ Հայաստան կը պատրաստուէր իւր սուրբ արիւնը թափել իւր իրաւանց պաշտպանութեան համար, յանկարծ Հրէաստանի Վոդգովթայ լերին վրայ արիւնլուայ լու-

այն նահատակ մի կը նշմարէ, որ իրը սքրաքործ դատապարտեալ մի սնարդ խաչի մի վերայ տարածուած հոգի կ'աւանդէր, կ'ափշի: Բայց Երեմիայի մէջ լողացող այս լուսոյ նահատակի շրթէն յանկարծ բարբառ մի, ձայն մի է որ կը թռչի, կը սրանայ և ահա Հայաստանի երկնից ազատ կամարաց տակ կ'ողորտանայ, « Ես լոյս եկի յաշխարհ: Եւ Հայաստան կը կրկնէ: « Եւ մեք ազատութեամբ երկիրագրանել լուսոյդ, կը սէ և կ'երկրպագէ անմիջապէս:

Ես օրէն Հայաստան՝ այս լուսոյ եւս նահատակներ կ'ունենայ, որոց արեամբ Հայաստան գրեթէ կ'ողողի: Թաղէի և Կանդիսոյ արիւնները Հայաստանի մէջ լուսոյ սերմեր կ'ցանեն, որք կ'ընծիւղին Տրդատոյ օրով սուրբ Գրիգորի ձեռամբ, և Հայաստան համօրէն կ'երկրպագէ այս ժամանակ այն լուսոյ Նահատակի անուան՝ որ մարդկութեան տաճարաց մէջ լոյս սփռելու համար ախներ թափած էր ի սէր մարդկութեան:

Բայց սա ճշմարիտ է որ քրիստոնէական Ե. դարն է որ Հայաստանի բուն լուսադարը կը համարուի:

Ես դարու մէջ ունեցաւ Հայաստան Սահակ, Եթրովկ և սոցա աշակերտք, իւր լուսոյ սրբազան Նահատակները, որոց շնորհիւ բարոյական ըյսը և հայ գրականութիւնը շատ զարգացաւ ի Հայաստան:

Բայց հազիւ թէ Հայաստան իւր այս բարբերարաց շնորհիւ սկսաւ խել լրտիլ, և իւր ազատ աշուրները չփելով լոյս նշմարել, ահա յանկարծ հեթանոսական խաւարը՝ որ հազարաւոր տարիէ ի վեր ընդհանուր աշխարհի հորիզօնը պատած ըլլալով կը թագաւորէր, գողալով « կեցիր ու որոտաց, բայց Հայաստան անվիհներ կրկնեց՝ « պիտի յառաջագիմեմի »:

Սարսափեցաւ խաւարը, վասն զի ախոյեանը լոյսն էր, վասն զի նշմարեց այն վիհը՝ որ իւր դատապարտութեան համար պատրաստած էր ամենակարող Չեռք մի: Եւստի անիմից շանթեր տեղաց, իսկ Հայաստան. — (Օրհնից ուխտք: Սահատու թրեր շողացուց, իսկ Հայաստան. — Պարանոց երկրն ցուց: Սահաշուկ տէգեր նետեց, բայց Հայաստան. — Իւր կուրծքը բացաւ, Շղթայներ պատրաստեց, բայց Հայաստան աննոցմով լուսոյ կոպուիլ յուսաց: Բանտերը լուսոյ օթարան համարեց: Եւրջապէս խաւարը մահ գողաց, իսկ Հայաստան ծափ զարնելով նոյն մահուամբ յաւիտենական և անմահ կեանք ստանալը պատասխանեց, Կստաղեցաւ խաւարը և սկսաւ պատերազմիլ:

Վիշնծութեանս, ինչ կը նշմարեմ: պատերազմ, լուսոյ և խաւարի. հազարաւոր հոգիներ տեսեք, որք յոյս ի սիրտ ահա կը թռչին լուսոյ աշխարհ մի, ահա ամբողջ Հայաստան արեանց մէջ կը լողայ իւր իրականց պաշտպանութեան համար, տեսեք արիւնլուայ Եստուած մի՛ ահա հոն աստ և անդ սաւառնելով լուսոյ սրակներ կ'տեղայ: Եւստի բորբոքուած սրտեր կը խրախուսին. « Եստուած և Հայրենիք վասն ձեր մեռանիմք, ո' կ'աղաղակեն և կ'իշխան »:

Բայց դոցա անուանքն կ'անմահանան, հայ պատմութիւնը զանոնք փառաւորելով ՎԱԴԱՆՔ, այս անմահ անունը կ'աւանդէ յետագայ հայ սերնդեան, և երկնից Երգարութիւնը կը պսակէ զանոնք լուսեղէն պսակներով:

Իսկ այդ ով է, որ ի ձի խրոխտ աշտանակեալ սաղաւարտ ի գլուխ, վահան ի կուրծս, թուր հատու ի ձեռին, այդ ահուելի պատերազմի արիւ-

նաներկ դաշտի մէջ աղտոտօրէն ընչ
կը գտայ : - Ելաւ հոյ մի է : Իորա
ազատութիւն հայրենեայ բարբառը՝
Ստախ խնդութեամբ կը կրկնէ , դո
րա առջև խաչանիշ դրօշներ կը ծածա
նին , որոց իւրաքանչիւրին վրայ Ստ
ռեած և իրաւունք՝ այս վսեմ բառե
րը կը փայլին : Վեհ է դա . կարծիր իւր
գէմքը : Վարդան է դորա անունը :

Իսկ այդ ո՞վ է , որ մի ձեռքը խաչ
և ի միւսում աւետարան մի՞ իւր
կուրծքը բացած զՀայաստան տաքող
կը խրախուսէ , դորա օրհնեալ ճակա
տու վրայ դրօշ մի կրկնայի , ընչ . իսկ
իւր սրտի վերայ , յոյս :

Եւսով բորբոքեալ զինուոր մի է
դա , Ստռեածութեան և սրբութե
պաշտօնեայ արդար , Վեհնդ և դո
րայն անուն :

Սոցա երկոցունց քաջալերիչ բար
բառէն կը խրախուսի Հայաստան և
կը պատերազմի անվեհեր , և լոյսն սո
ցա շնորհիւ վերջապէս արեան և ար
տասուաց ծովու վրայ իւր յաղթա
կան դրօշը ծածանելով յաղթութիւն
կը գոռայ :

Եյս օրէն Հայաստան լուսոյ հա
մար նահատակաւիլը՝ իւրեան փառք կը
համարի , և լուսոյ նահատակաց յիշա
տակը պատուելը՝ պարծանք : Իւստի
Հայաստանեայց Ս . Լեկեղեցին այս
տարի ևս Փետրվար 4-րդ փառաւո
րապէս կատարեց սոցա սուրբ յիշա
տակը և պիտի կատարէ յաւիտեան :

(Շարունակութիւն)

ՔԱՆԻ ՄԻ ԽՕՍՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Եղբերնուս կրթութեան մասին
ինչ վեճակի մէջ ըլլալը , զոր հիմայ կը
տեսնանք՝ քսան կամ աւելի եւս երե
սուն տարիէն առաջ չէինք տեսնար .
ինչու համար , վասն զի այն դաստի

արակութեան և կրթութեան սէրը
և փառապէր այն միջոցին չկար ազգեր
նուս մէջ , ինչպէս որ հիմայ կայ . սա
կայն և այնպէս տակաւին ազարդիւն ,
և քիչ օգտակար չասեմ անօգտակար :

Ենթուտ և անպտուղ է ազգա
յին դաստիարակութիւն մը , երբ որ
դաստիարակիչ վարժապետը առ իր
պաշտօնն ունեցած պարտքերը կամ
անհոգութեամբ , կամ թիւր ընթաց
քով կը կատարէ , այսինքն փոխանակ
ազգէն իրեն հաւատացած ապագայ
ին համար պատրաստելի գանձը , յոյ
սը՝ մատաղ մանկտեայ սիրտերը ու
միտքերը դաստիարակելու , աւելի ա
նանց լեղունները կրթելու հոգ կը տա
նի , փոխանակ բարի և կատարեալ ա
ռաքինի վարուք իր աշակերտաց օրի
նակ լինելու , շատ անգամ իր ղեղն
և ասօրէն կացութեամբ անոնց դե
ռափթիթ բարոյականութիւնը զեղծ
մանց մէջ տապալելու պատճառ կը լայ
Եղբային կրթութիւն մի ազարդիւն
կրկնայ , երբ որ դաստիարակելի ման
կտեայ ծնողքը առ այն ունեցած
պարտքերնին թերեւս կամաւ չը ծա
նաչելու կը զարնեն , և այս անգիտու
թիւնս այնքան մեծ յանցանք է , որ
պէս թէ մէկը իր ձեռք իր զաւակը
մեռցնէր , Երբ որ թատրոնի , զբօսան
քի և արբեցութեան համար , և ձիոց
տունց և հանդերձից աւելորդ և ան
պատշաճ զարդուց համար հաղարով
տան հաղարով ստակ աւելի յօժարու
թեամբ կը վատնեն քան թէ իրենց
զաւակները « քարը քարի վրայ նստե
լու » անկրթութեան յանցանքէն ա
զատելու համար՝ 100—200 զրշ տա
րին վարժապետի և դրքի ստակ տալու :
Եայց ծնողքը ուրիշ արդեօք կը սոր
վին այս պարսաւելի ընթացք , ուս
կից կառնուն , կսեմք տմարդութեան
այս անգութ օրինակը , կը տեսնանք